

УДК 159.9.072.43+316.72

DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.69.357197>

Розова Тамара Вікторівна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології та філософії культури, Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
e-mail: roztam21@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5168-425X

Грицаєнко Юрій Володимирович, аспірант кафедри культурології та філософії культури, Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
e-mail: uragricaenko43@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-6028-9033

МЕХАНІЗМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ У ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ

У статті здійснено комплексний соціально-філософський аналіз понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» в контексті трансформацій сучасного соціокультурного простору. Обґрунтовано актуальність проблематики. Показано принципову нетотожність понять «цінність» і «ціннісна орієнтація»: цінності інтерпретуються як надіндивідуальні, культурно-історично зумовлені смислові утворення, тоді як ціннісні орієнтації постають формою їхнього суб'єктивного привласнення та внутрішньої регуляції життєдіяльності особистості. На основі сучасних підходів проаналізовано механізми трансформації цінностей у ціннісні орієнтації, роль соціальних інститутів, комунікативного середовища та особистісної рефлексії в цьому процесі.

Ключові слова: аксіологія, цінності, ціннісні орієнтації, механізми трансформації цінностей у ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» зумовлена глибинними трансформаціями сучасного соціокультурного та інформаційного простору, у межах якого відбувається переосмислення смислових засад індивідуального й колективного буття. У ситуації глобалізаційних процесів, цифровізації, фрагментації ідентичностей та зростання інтенсивності інформаційних впливів цінності дедалі рідше функціонують як стабільні та беззаперечні нормативні орієнтири. Вони втрачають характер самоочевидних культурних універсалій і постають як про-

блематизовані, ті, що конкурують, та контекстуально змінні смислові конструкції, що потребують філософського аналізу.

Особливої значущості набуває розмежування й водночас концептуальне поєднання понять «цінність» і «ціннісна орієнтація». Якщо цінності репрезентують надіндивідуальний, культурно-історичний рівень смислів та ідеалів, то ціннісні орієнтації відображають спосіб їхньої інтеріоризації та реального функціонування в структурі свідомості й поведінки особистості. Саме на рівні ціннісних орієнтацій відбувається перехід від абстрактних ідеалів до практичних життєвих стратегій, морального вибору та соціальної дії. Тому дослідження механізмів трансформації цінностей у ціннісні орієнтації є необхідною умовою розуміння внутрішніх підстав людської активності в умовах нестабільного та суперечливого світу.

Актуальність проблематики посилюється також кризою довіри до традиційних соціальних інститутів, зокрема освіти, політики та засобів масової інформації, що значною мірою виконували функцію трансляції й легітимації базових цінностей. У цих умовах саме ціннісні орієнтації особистості постають як внутрішній регулятивний механізм, здатний забезпечити автономію мислення, стійкість світоглядних позицій і критичне ставлення до зовнішніх інформаційних та ідеологічних впливів. Це надає аксіологічним дослідженням не лише теоретичного, а й виразного соціально-практичного значення.

Результати аналізу наукових публікацій. Зарубіжні психологічні та соціально-психологічні підходи до проблеми цінностей представлені у працях G. Allport, M. Rokeach, S. H. Schwartz, K. Lewin, D. LeVitin, S. Turkle. Філософсько-аксіологічний аспект проблеми розкривається у класичних філософських роботах W. Windelband, H. Lotze, а також у працях вітчизняних дослідників Т. Розової та Л. Чорної, І. Беха, З. Карпенко, К. Горобця, Н. Пустовіт та ін. Соціально-психологічний і поведінковий аспект проблеми відображено в дослідженнях, присвячених зв'язку цінностей зі стилем життя, поведінкою та міжособистісною взаємодією, зокрема в роботах Д. Місенг, Л. Коберник, Ю. Фолі, О. Золотарьової, Н. Гарькавець, А. Гафітуліної, О. Рибак та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є розгляд сучасних підходів до дослідження механізмів трансформації цінностей у ціннісні орієнтації.

Виклад основного матеріалу. Поняття «цінність» широко використовується у філософській та іншій спеціальній літературі для вказівки на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. У соціологію це поняття ввів німецький соціолог М. Вебер, який підкреслював значну роль аксіологічного підходу в філософських та логічних концепціях, а також у процесі наукового розгляду соціальних явищ. З цього часу теорія цінностей на-

була популярності серед вчених, які обґрунтовували теорію цінностей в якості основи соціальних дій [1, с. 92].

М. Вебер розробляв методологію соціальних досліджень з урахуванням напрацювань філософів неокантіанської баденської школи В. Віндельбанда та Г. Ріккєрта. Як пояснював В. Віндельбанд, до розвитку аксіологічних ідей підштовхнули «розпад старих форм життя та поява нових ціннісних мотивів у європейській культурі» [2, р. 175]. Г. Ріккєрт, описуючи поняття цінностей, відзначав, що «віднесення до цінностей» має особливу процедуру. У філософській концепції Г. Ріккєрта світ цінностей існував окремо від психічних переживань індивіда, суб'єктивних і схильних до змін. Мислитель дійшов висновку про абсолютні цінності, що існують поза часом. Проте Р. Ріккєрт враховує і ту обставину, що виникнення цінностей – процес мінливий і розвивається під впливом обставин конкретного історичного періоду. Невипадково вчений порівнював цінності з хвилями океану. Враховуючи складність та багатоплановість феномену цінностей, однозначне вирішення проблеми співвідношення універсальних цінностей та цінностей історично мінливих знайдено не було.

Як вказує О. Стасєвська, «У науковій літературі існує понад чотириста визначень поняття цінностей, що як мають дуже широкий сенс, так і зводять це поняття до одного з явищ мотиваційного процесу» [3, с. 64].

Так, американський психолог М. Рокич визначає цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування [4].

Ю. Шайгородський на основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних дослідників, які розкривають певні особливості цінностей, виділив такі принципи теоретичних підходів до розуміння поняття «цінності»: 1) цінності як значущі предмети, явища, події тощо; 2) цінності як корисний предмет, як засіб задоволення потреб; 3) цінності як ідеал; 4) цінності як норма [5, с. 65]. Також заслуговує на увагу класифікація, згідно з якою цінності діляться на об'єктивні – природні явища, матеріальні предмети, суспільні відносини; та суб'єктивні – настанова, ідеали, оцінки, орієнтації. Цінності існують загальнолюдські, суспільні, особистісні, внутрішні та зовнішні [5, с. 65], гуманні та негуманні.

З точки зору О. Стасєвської, «Цінності є невід'ємним атрибутом внутрішнього світу особистості, його індивідуального буття, а також вони певною мірою наділені повторюваністю, що і розкриває їх соціальну природу. Цінності поряд із потребами та інтересами є важливим зв'язуючим елементом між суспільством та індивідом. Цінності – своєрідні духовні опори, які впорядковують дійсність, привносять в неї певний смисл та оціночні моменти.

Треба враховувати, що цінності, як і потреби, можуть бути матеріальними і духовними, суспільними і особистісними, пріоритетними і другорядними» [3, с. 64].

На погляд В. Гладьо: «Цінністю вважається будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе» [6]. О. Рибак вважає: «Цінності людини можна розглядати як універсальні цілі та засоби їх досягнення, що забезпечують інтеграцію суспільства і водночас допомагають групі або індивіду здійснити вибір власної поведінки у значущих ситуаціях» [7, с. 29].

На думку П. Менцера, цінність – це те, що почуття людини диктує визнати важливішим над усім і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та визнанням. З точки зору М. Головатого, цінності – це певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси [13, с. 73]. Як зазначають С. Возняк, В. Кононенко, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість». Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Власне, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей із точки зору їхніх потреб, інтересів, цілей [8, с. 28].

С. Матяж та А. Березянська вважають, що цінності доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних, але концептуально відмінних вимірах. З одного боку, вони постають як соціально зумовлені характеристики предметів і явищ суспільної реальності, що наділяються значущістю у зв'язку зі здатністю задовольняти потреби, інтереси та прагнення людини. У цьому сенсі цінності функціонують як усталені уявлення про добро і зло, справедливість, патріотизм, любов, дружбу та інші базові смислові орієнтири соціального життя. Вони виконують нормативну функцію, слугуючи еталонами й ідеалами, які, хоча й не піддаються щоденному сумніву, водночас не є статичними, а зазнають історичних і культурних трансформацій [8, с. 28].

З іншого боку, цінності виявляються у формі ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності, що знаходить свій вираз у системі ціннісних орієнтацій, соціальних настанов і стійких якостей особистості. У цьому вимірі вони постають уже не як абстрактні соціальні норми, а як внутрішньо засвоєна структура особистості, яка визначає спрямованість поведінки, характер вибору та спосіб інтерпретації соціального досвіду. Таким чином, перший аспект цінностей має переважно суспільний характер і відображає колективно вироблені смисли, тоді як другий – особистісний, оскільки фіксує спосіб їхнього індивідуального переживання та реалізації в життєдіяльності людини [Там само, с. 28].

На основі вищевикладеного погодьмося з тим, що цінність має передусім якісну вимірність, що виражається ступенем її наближеності до універсальних

ідеалів Краси, Істини та Добра, і саме ця якісна насиченість зумовлює масштаб та інтенсивність її прояву в людській життєдіяльності. Що вищим є ієрархічний статус цінності, то меншою мірою вона залежить від конкретно-історичних обставин, соціальних трансформацій чи змін індивідуальних уподобань, зберігаючи відносну смислову сталість у різних культурних і часових контекстах [9, с. 29].

Поняття «ціннісні орієнтації» також, як і поняття «цінності», було введено в науковий обіг Максом Вебером, у науковій творчості якого, як ми зауважили вище, проблема цінностей посіла центральне місце. Це дозволяє вважати М. Вебера творцем філософії та соціології цінностей. На його думку, цінності відображають зміст інтересів різних соціальних груп, залежно від конкретного історичного періоду.

Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає сенсо-життєва активність особистості, у процесі якої відбувається осмислення власного досвіду, визначення життєвих пріоритетів і вибудовування перспектив майбутнього. Саме ця активність зумовлює рівень домагань особистості, окреслює межі бажаного й можливого та спрямовує діяльність на досягнення конкретних, суб'єктивно значущих цілей. У такому розумінні ціннісні орієнтації постають як динамічний смисловий механізм, що поєднує внутрішні прагнення людини з реальними умовами її соціального буття [8, с. 28].

Л. Коберник розглядає ціннісні орієнтації «як психологічні новоутворення особистості, що складають систему світоглядних орієнтацій особистості і проявляються у ставленні до себе, інших людей, суспільства в цілому як найвищої цінності, високий рівень поваги однієї людини до іншої, визнання її самості, високого призначення, віру в її можливості та надання права на вільний розвиток та самореалізацію, піклування про умови її існування (середовище, що оточує її)» [9, с. 32].

Д. Месінг розуміє «ціннісні орієнтації особистості як суб'єктивні образи цінностей, увідповіднені до індивідуального досвіду особистості, що виражають її змістовне ставлення до соціальної дійсності, визначають мотивацію поведінки, здійснюють істотний вплив на всі аспекти діяльності» [10, с. 6].

На думку Ю. Карпюк, «ціннісні орієнтації – це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість і зміст активності особистості. Вони є частиною системи оцінок і відношень особистості, визначають загальний підхід людини до світу, до себе. Вони надають змісту і напрямку особистісним позиціям, поведінці, вчинкам, діяльності загалом. Таким чином, ціннісні орієнтації є найважливішим регулюючим і детермінуючим мотивацію особистості фактором» [11].

Н. Меленчук, І. Качмар вважають, що «Ціннісні орієнтації – це внутрішній компонент свідомості та самосвідомості людини, який відіграє дуже важливу роль у визначенні спрямованості моральної діяльності особистості» [12, с. 21]. Дослідники слушно вважають, що ціннісні орієнтації впливають не тільки на дійсний стан особистості, але і на майбутній. У цьому полягає специфіка цього явища. Також слід погодитися з думкою дослідників про те, що формування ціннісних орієнтацій у молоді є результатом соціалізації, основними компонентами якої є виховання та навчання [12, с. 21].

На погляд С. Матяж та А. Березянської, ціннісні орієнтації доцільно розглядати як внутрішньо впорядковану систему цінностей, пов'язаних між собою ієрархічними відношеннями, яка задає загальну спрямованість життєдіяльності людини та визначає логіку її вибору в різних життєвих ситуаціях. Вони не зводяться до простого переліку значущих для особистості смислів, а виконують регулятивну функцію, забезпечуючи відносну цілісність поведінки, мотивації та життєвих стратегій [8, с. 29].

М. Головатий вважає: «Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда всією сукупністю його переживань, і обмежують значуще для цієї людини від незначущого, несуттєвого» [13, с. 73]. Таким чином, пояснюють С. Мятяж та А. Березянська, у свідомості людини особисті цінності проявляються як система ціннісних орієнтацій, через які вона осмислює світ і власне місце в ньому. Саме ці орієнтації можна образно назвати «віссю свідомості», адже вони надають внутрішню опору, допомагають зберігати цілісність, внутрішню рівновагу та стійкість особистості [8, с. 29].

Деякі дослідники вважають, що ціннісні орієнтації слід розуміти як цілісну систему настанов людини. Що її думки, цілі та прагнення, засоби вирішення життєвих завдань детермінуються ціннісними орієнтаціями [14, с. 44]. Але ми дотримуємося точки зору, згідно з якою поняття «цілісність» та «ціннісні орієнтації» слід розділяти. Таку позицію обстоює Л. Коберник, на думку якої цілісність постає як надіндивідуальне, об'єктивно зумовлене утворення, тоді як ціннісна орієнтація є формою її суб'єктивного привласнення та переживання конкретною особистістю: «Цінність – об'єктивна, а ціннісна орієнтація – суб'єктивна. Перехід цінностей у ціннісні орієнтації є свідченням об'єктивації особистості» [9, с. 29].

Таким чином, механізм переходу цінностей у ціннісні орієнтації розглядається як показник об'єктивації особистості, тобто її здатності перетворювати абстрактні, культурно задані цінності на внутрішньо засвоєні регулятиви власної життєдіяльності. Л. Коберник пише: «Оскільки цінність – це єдність естетичного, філософського і етичного значень об'єкта, в ціннісну орієнтацію

вона трансформується через співдіяльність емоційно-чуттєвої, раціоналістичної та волютивної сфер психіки людини. Функціонально в ціннісному відношенні «“об’єкт особистість” емоційно-чуттєва сфера відіграє роль “приймача” ціннісної інформації, раціоналістична – “механізму її обробки”, а волютивна – “реалізатора”» [9, с. 29].

У цьому контексті аксіологічний рівень розвитку особистості визначається не стільки декларованим прийняттям певних цінностей, скільки ступенем їх внутрішньої інтеграції у структуру свідомості, що виявляється у стійкості, ієрархізованості та гармонійності ціннісних орієнтацій.

Отже, перехід цінності в ціннісну орієнтацію постає як складний психо-соціальний процес, у якому задіяно співдіяльність емоційно-чуттєвої, волюв-ної та раціональної сфер психіки. Саме завдяки цій взаємодії цінність як єдність естетичного, етичного та філософського смислів перестає бути лише зовнішнім культурним зразком і набуває статусу внутрішнього смисложиттєвого орієнтира, що реально спрямовує поведінку, вибір і способи самореалізації особистості.

О. Стасевська слушно зазначає: «Основний зміст ціннісних орієнтацій визначається політичними, світоглядними, моральними переконаннями, які у будь-якому суспільстві є предметом виховання, цілеспрямованого впливу» [3, с. 71].

Насамперед істотний вплив мають ідеологічні настанови, оскільки саме вони задають рамку інтерпретації соціальної реальності, формують уявлення про бажане й допустиме, про норми, ідеали та моделі успішного життя. Через освіту, медіа, політичні дискурси й повсякденні практики ідеологія проникає у свідомість особистості, структуруючи її уявлення про цінне та другорядне.

Важливу роль відіграють і якості особистості, зокрема рівень рефлексивності, відповідальності, автономності мислення, емоційна зрілість. Ці характеристики визначають здатність людини не лише засвоювати соціально задані цінності, а й критично їх переосмислювати, вибудовуючи власну ієрархію смислів. Особистість із високим рівнем самосвідомості схильна до більш стійких і внутрішньо узгоджених ціннісних орієнтацій, тоді як недостатня сформованість цих якостей часто зумовлює фрагментарність і суперечливість ціннісної системи.

Не менш значущими є життєві цілі, які виступають практичним виміром цінностей. Саме в цілях цінності набувають конкретності й перетворюються на реальні мотиви діяльності. Орієнтація на самореалізацію, професійний розвиток, служіння суспільству чи, навпаки, на виключно утилітарні досягнення безпосередньо впливає на те, які цінності посідають домінуюче місце в ієрархії особистості.

Релігійні переконання також мають потужний ціннісно-формувальний потенціал, оскільки вони пропонують цілісну картину світу, що поєднує моральні норми, уявлення про сенс життя, добро і зло, відповідальність людини перед іншими та перед трансцендентним. Для віруючої особистості релігійні цінності часто виконують інтегративну функцію, надаючи життєвим орієнтаціям стабільності та смислової глибини.

Водночас матеріальне забезпечення виступає важливим, хоча й не визначальним чинником формування ціннісних орієнтацій. Рівень економічної стабільності впливає на домінування матеріальних або постматеріальних цінностей: у ситуаціях дефіциту посилюється орієнтація на виживання й безпеку, тоді як задоволення базових потреб створює передумови для актуалізації цінностей саморозвитку, свободи, творчості. Таким чином, матеріальні умови не прямо детермінують цінності, але істотно модифікують їхню ієрархію.

Тобто можна стверджувати, що ціннісні орієнтації формуються в полі напруженої взаємодії соціальних впливів і внутрішньої активності особистості, де ідеологічні, світоглядні, особистісні та матеріальні чинники не ізольовані, а взаємно підсилюють або послаблюють один одного, задаючи унікальну конфігурацію ціннісного світу кожної людини.

Л. Коберник описує формування ціннісних орієнтацій як процес взаємодії кількох взаємопов'язаних механізмів. Передусім ідеться про соціальні механізми, що виявляються в засвоєнні людиною культурного досвіду суспільства та його подальшому відтворенні у власній діяльності й поведінці. Соціальні цінності, закріплені в нормах, традиціях, символах і матеріальних формах культури, поступово інтеріоризуються та стають складником внутрішнього світу особистості [9, с. 32].

Не менш значущими є психологічні механізми, пов'язані з розвитком свідомості й самосвідомості людини. У цьому контексті ціннісні орієнтації формуються через систему ставлень, що поєднує пізнавальні й оцінні компоненти, а також у процесі взаємодії індивідуальних настанов, інтересів, мотивів, цілей і переконань із конкретними соціальними умовами життєдіяльності.

Вагому роль відіграють і педагогічні механізми, що реалізуються через навчання, виховання та активну діяльність особистості. Саме в їхній нерозривній єдності створюються умови для усвідомленого засвоєння цінностей, їхнього осмислення та перетворення на стійкі життєві орієнтири [Там само, с. 32].

Р. Довгаль підкреслює, що між цінностями суспільства і ціннісними орієнтаціями конкретної особистості існує взаємозалежність. «Цінності суспільства виражаються в суспільній свідомості у вигляді норм моралі, ідей, уявлень,

правил... Ціннісні орієнтації конкретної особистості відбиваються в індивідуальному прояві норм поведінки й мотивах діяльності» [15]. Не можемо погодитися з цією думкою тому, що принципово важливим, на наш погляд, є те, що між цінностями та ціннісними орієнтаціями не існує прямої й автоматичної відповідності. Наявність певних цінностей у культурному просторі суспільства ще не гарантує їхнього прийняття або внутрішнього засвоєння особистістю. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціалізації, освіти, особистісного досвіду й можуть як збігатися з домінуючими соціальними цінностями, так і вступати з ними в напружені або конфліктні відносини.

Тобто ціннісні орієнтації індивіда не завжди відображають цінності, що закріплені в суспільній свідомості. Те, що набуває для конкретної людини екзистенційної значущості, може не збігатися з домінуючими суспільними інтересами, нормативними очікуваннями чи усталеними культурними зразками. За цих умов принципово важливим є розрізнення власне ціннісних орієнтацій особистості та її орієнтації на цінності, інституціоналізовані в межах певного соціуму. У першому випадку йдеться про внутрішньо засвоєну систему смислів і пріоритетів, що визначає життєву позицію суб'єкта; у другому – про його ставлення до зовнішньо заданих норм, приписів і традицій, які можуть прийматися, інтерпретуватися або ж залишатися на рівні формального визнання [3, с. 71].

Висновки. Проведений аналіз підходів до розгляду понять «цінності» та «ціннісні орієнтації» дозволяє дійти висновку, що в соціально-філософському дискурсі українських дослідників цінності постають як точка перетину онтологічних, гносеологічних, соціокультурних та антропологічних вимірів. Історія формування аксіологічної проблематики, починаючи з неокантіанської традиції й закінчуючи соціологією М. Вебера, засвідчує, що цінності не можуть бути зведені ані до суто суб'єктивних переживань, ані до об'єктивних соціальних фактів. Вони постають як особливий спосіб смислового упорядкування дійсності, що опосередковує взаємодію між суспільством і особистістю.

Аналіз різних підходів до розуміння цінностей показав відсутність єдиного універсального визначення цього феномену, що, однак, не є методологічною вадою, а, радше, свідчить про його принципову відкритість і динамічність. Цінності одночасно функціонують як значущі характеристики предметів і явищ, як ідеали, норми та цілі, а також як внутрішні смислові орієнтири людської діяльності. Саме ця поліфункціональність дозволяє розглядати їх як фундаментальний елемент соціальної реальності та внутрішнього світу особистості.

Важливим результатом дослідження є обґрунтування необхідності чіткого розрізнення понять «цінність» і «ціннісна орієнтація». Цінності постають

як надіндивідуальні, культурно й історично зумовлені смислові утворення, тоді як ціннісні орієнтації є формою їхнього суб'єктивного привласнення, переживання та практичної реалізації конкретною особистістю.

Встановлено, що формування ціннісних орієнтацій відбувається в полі напруженої взаємодії соціальних і внутрішньоособистісних чинників. Ідеологічні настанови, політичні й світоглядні дискурси, система освіти, виховання та медіасередовище створюють загальну рамку ціннісних смислів, тоді як рівень рефлексивності, автономності мислення, життєвий досвід і сенсожиттєва активність особистості визначають спосіб їхнього індивідуального засвоєння. Матеріальні умови, релігійні переконання та життєві цілі не детермінують ціннісні орієнтації безпосередньо, проте істотно модифікують їхню ієрархію та практичну спрямованість. Таким чином, ціннісні орієнтації постають як «вісь свідомості» особистості, що забезпечує смислову цілісність, внутрішню стійкість і спрямованість життєдіяльності. Їх формування є не лише результатом соціалізації, а й проявом активного самовизначення людини у світі змінних норм, ідеалів і смислів. Саме в цьому полягає фундаментальне філософське значення та методологічна цінність їх для аналізу сучасних соціокультурних процесів.

На нашу думку, поняття «цінності» та «ціннісні орієнтації», попри їхню тісну взаємопов'язаність, не є тотожними й виконують різні функції в структурі соціальної та особистісної реальності. Ми розглядаємо цінності як відносно стійкі, соціально й культурно зумовлені смислові утворення, які фіксують уявлення суспільства про належне, значуще й бажане. Вони формуються в історичному процесі, закріплюються в культурі, нормах, символах і виступають своєрідним смисловим горизонтом, у межах якого стає можливим індивідуальний вибір.

Натомість ціннісні орієнтації, на наш погляд, є формою індивідуального освоєння цих цінностей і способом їхньої актуалізації у свідомості та поведінці конкретної особистості. Якщо цінності існують переважно на рівні соціального смислу, то ціннісні орієнтації функціонують на рівні особистісної регуляції, визначаючи спрямованість діяльності, характер мотивації та способи інтерпретації життєвого досвіду. Саме через систему ціннісних орієнтацій соціально значущі цінності набувають реальності й перетворюються на чинник практичної дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарець Б. Б. Соціокультурні фактори формування ціннісних орієнтацій молоді. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія*. 2013. Т. 211, вип. 199. С. 92–96.

2. Windelband W. *Geschichte der Philosophie. Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts*. Festschrift für Kuno Fischer. 1905. S. 175–199.
3. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 1 (20). С. 62–76.
4. Rokeach M. A theory of organization and change within value-attitude systems. *Journal of Social Issues*. 1968. № 24 (1). P. 13–33. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1968.tb01466>.
5. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. № 4 (36). С. 65–73.
6. Гладь В. Сучасний світ крізь призму загальнолюдських цінностей. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35109/1/580.pdf> (дата звернення: 20.09.2026).
7. Рибак О. С. Культурно-ціннісні орієнтації студентів з різним рівнем етнічної ідентичності : дис. ... канд. псих. наук. Львів, 2020. 235 с.
8. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Соціологія*. 2013. Т. 255, вип. 213. С. 27–30.
9. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*. 2008. № 4/5. С. 28–33.
10. Місенг Д. В. Вплив ціннісних орієнтацій на стиль життя особистості. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології : автореф. дис. ... канд. псих. наук. Київ, 2020. 20 с.
11. Карпюк Ю. Я. Ціннісні орієнтації як основа професійної діяльності практичного психолога. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. 2017. Т. 22, вип. 2. С. 66–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2017_22_2_9 (дата звернення: 10.03.2026).
12. Меленчук Н. І., Качмар М. С. Самоставлення та ціннісні орієнтації: особливості співвідношення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 20–24.
13. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій. Київ : МАУП, 1999. 224 с.
14. Демінська Л. О. Аналіз основних положень аксіологічної науки у філософському та педагогічному аспекті. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту*. 2011. № 11. С. 41–44.
15. Довгаль Р. Г. Аксіологічний підхід як основа формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15742256>.

REFERENCES

1. Bondarets, B. B. (2013). Sotsiokulturni faktory formuvannia tsinnisnykh oriantatsii molodi. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra*

- Mohyly. *Seriia Sotsiologhiia – Scientific papers of Petro Mohyla Black Sea State University. Sociology Series*, 211, 199, 92–96.
- Windelband, W. (1905). *Geschichte der Philosophie. Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts*. Festschrift für Kuno Fischer, 175–199.
 - Stasevska, O. A. (2014). Systema tsinnostei yak osnova buttia suchasnoho ukrainskoho suspilstva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho» – Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine»*, 1(20), 62–76.
 - Rokeach, M. (1968). A theory of organization and change within value-attitude systems. *Journal of Social Issues*, 24(1), 13–33. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1968.tb01466>.
 - Shaigorodskyy, Yu. (2009). Tsinnisni orientatsii v psykholohichnii strukturi osobystosti. *Sotsialna psykholohiia – Social Psychology*, 4(36), 65–73.
 - Hlado, V. Suchasnyi svit kriz pryzmu zahalniudskykh tsinnostei. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/35109/1/580.pdf> [in Ukrainian].
 - Rybak, O. S. (2020). Kulturno-tsinnisni orientatsii studentiv z riznym rivnem etnichnoi identychnosti. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
 - Matiazh, S. V., Berezianska, A. O. (2013). Klyafykatsiia tsinnostei ta tsinnisnykh orientatsii osobystosti. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Seriia: Sotsiologhiia – Scientific Works of Petro Mohyla Black Sea State University. Series: Sociology, Vol. 255, Iss. 213, 27–30* [in Ukrainian].
 - Kobernyk, L. O. (2008). Rol ta mistse tsinnisnykh orientatsii u formuvanni osobystosti. *Nauka i osvita – Science and Education*, 4–5, 28–33 [in Ukrainian].
 - Miseng, D. V. (2020). Vplyv tsinnisnykh orientatsii na styl zhyttia osobystosti. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
 - Karpiuk, Yu. Ya. (2017). Tsinnisni orientatsii yak osnova profesiinoi diialnosti praktychnoho psykholoha. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Psykholohiia – Bulletin of Odesa National University. Series: Psychology, Vol. 22, Iss. 2, 66–73*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2017_22_2_9 [in Ukrainian].
 - Melenchuk, N. I., Kachmar, M. S. (2022). Samostavlennia ta tsinnisni orientatsii: osoblyvosti spivvidnoshennia. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Psykholohiia – Scientific Notes of V. I. Vernadskyyi Taurida National University. Series: Psychology, Vol. 33(72), 2, 20–24* [in Ukrainian].
 - Holovaty, N. F. (1999). *Sotsiologhiia molodi: kurs lektsii*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
 - Deminska, L. O. (2011). Analiz osnovnykh polozhen aksiolohichnoi nauky u filosofskomu ta pedahohichnomu aspekti. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia ta sportu – Pedagogy, Psychology and Medico-Biological Problems of Physical Education and Sport*, 11, 41–44 [in Ukrainian].
 - Dovhal, R. H. (2025). Aksiolohichnyi pidkhid yak osnova formuvannia tsinnisnykh orientatsii maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia. *Pedahohichna akademiia: naukovi zapysky – Pedagogical Academy: Scientific Notes*. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15742256> [in Ukrainian].

Rozova Tamara, Doctor of Philosophical Science, Full Professor, Head of the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture, National University “Odesa Polytechnic”, Ukraine

Hrytsayenko Yuriy, Postgraduate student of the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture, National University “Odesa Polytechnic”, Ukraine

MECHANISMS OF TRANSFORMATION OF VALUES INTO VALUE ORIENTATIONS

The article carries out a comprehensive socio-philosophical analysis of the concepts of “values” and “value orientations” in the context of transformations of the modern socio-cultural space. The relevance of the issue is substantiated. The fundamental non-identity of the concepts of “value” and “value orientation” is shown: values are interpreted as supra-individual, culturally and historically conditioned semantic formations, while value orientations become a form of their subjective appropriation and internal regulation of the individual’s life. Based on modern approaches, the mechanisms of transformation of values into value orientations, the role of social institutions, the communicative environment and personal reflection in this process are analyzed.

Keywords: axiology, values, value orientations, mechanisms of transformation of values into value orientations.

Статтю подано / Submitted: 02.0232026

Доопрацьовано / Revised: 17.03.2026

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.2026

Опубліковано / Published: 06.05.2026

